

Załącznik 2

Autoreferat

1. Imię i Nazwisko: Tomasz Kalniuk

2. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe/ artystyczne – z podaniem nazwy, miejsca i roku ich uzyskania oraz tytułu rozprawy doktorskiej:

Magisterium z etnologii, Katedra Etnologii i Antropologii Kulturowej Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, 2004 r.; tytuł rozprawy: *Prawda o samotnym i milczącym człowieku. W perspektywie chrześcijańskiego doświadczenia religijnego i wybranych problemów badawczych antropologii*

Studia podyplomowe w zakresie pedagogiki resocjalizacyjnej w Pedagogium. Wyższej Szkole Pedagogiki Resocjalizacyjnej w Warszawie, 2008 r.; tytuł rozprawy: *Grupa ewangelizacyjna jako metoda resocjalizacji*

Doktorat z nauk humanistycznych w zakresie historii, ze specjalnością etnologia, Wydział Nauk Historycznych Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, 2012 r.; tytuł rozprawy: *Mityczni obcy. Dzieci i starcy w polskiej kulturze ludowej XIX i początku XX wieku*

3. Informacje o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych/ artystycznych

od 01.10.2012 r. do chwili obecnej – zatrudniony na stanowisku adiunkta w Katedrze Etnologii i Antropologii Kulturowej Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu

W tym czasie pełniłem następujące funkcje:

od 2016 r. do chwili obecnej – kierownik podyplomowych studiów w zakresie etnologii na Wydziale Nauk Historycznych na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu

od 2017 r. do chwili obecnej – członek pracowni badań kultury i literatury dziecięco-młodzieżowej przy Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu

od 2016 r. do chwili obecnej – członek komisji ds. zapewnienia jakości kształcenia Katedry Etnologii i Antropologii Kulturowej na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu (w roku 2014-2015 – członek wydziałowej komisji oceniającej WNH UMK)

od 2018 r. do chwili obecnej – członek pracowni studiów lokalnych i regionalnych przy Katedrze Etnologii i Antropologii Kulturowej na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu

4. Wskazanie osiągnięcia* wynikającego z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. 2016 r. poz. 882 ze zm. w Dz. U. z 2016 r. poz. 1311.):

a) tytuł osiągnięcia naukowego/artystycznego:

Monografia naukowa:

Drogi i miejsca religijności ludowej. Antropologiczne studium nowych ośrodków kultu we współczesnej Polsce (Strachocina, Stryszawa, Sokółka i Legnica)

b) (autor/autorzy, tytuł/tytuły publikacji, rok wydania, nazwa wydawnictwa, recenzenci wydawczy):

Tomasz Kahluk, *Drogi i miejsca religijności ludowej. Antropologiczne studium nowych ośrodków kultu we współczesnej Polsce (Strachocina, Stryszawa, Sokółka i Legnica)*, Wydawnictwo Naukowe UMK, Toruń 2019, ss. 322; recenzent wydawczy – prof. dr hab. Andrzej Kowalski (Uniwersytet Gdański)

c) omówienie celu naukowego/artystycznego ww. pracy/prac i osiągniętych wyników wraz z omówieniem ich ewentualnego wykorzystania:

Cele i ich operacjonalizacja

Przedłożona do oceny monografia stanowi rezultat moich pogłębiających i rozszerzających dotychczasowych zainteresowań badawczych oscylujących wokół tematyki relacji człowiek –

sacrum w aspekcie antropologicznym. Celem rozprawy jest przedstawienie niesłabnącej
zwywności elementów religijności ludowej w kontekście wybranych nowych ośrodków kultu
religijnego we współczesnej Polsce.

W oparciu o krytyczną analizę etnohistorycznego rozumienia religijności ludowej
staram się na nowo nakreślić kontekst odnotowywanych obecnie jej przejawów. Czynię to,
wykorzystując dostępną literaturę przedmiotu oraz przywołując wyniki własnych badań
terenowych przeprowadzonych w latach 2014-2018, w ramach realizacji grantów dla młodych
naukowców Wydziału Nauk Historycznych Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu.
Pobyty w miejscach badań w Strachocinie, Styszawie, Sokółce i Legnicy, prowadzone tam
obserwacje i wywiady, pozwoliły mi zgromadzić egodokumenty i inne materiały, łącznie ok.
100 rejestrowanych przeze mnie i znacznej liczby nier rejestrowanych rozmów oraz paraset
fotografii.

Religijna tematyka rozważań wykorzystująca materiał etnograficzny – wypowiedzi
respondentów, przywołuje określony typ światopoglądu. Do jego konstytutywnych cech
należy relatywizacja rzeczywistości. W pracy ujęto ją przy pomocy par opozycji: sacrum –
profanum, swój – obcy, naturalne – nadprzyrodzone. Te strukturalistyczne konstrukcje
wypełnione zostały fenomenologiczną i teologiczną interpretacją. W rozprawie, wpisującej
się w nurt etnologii i antropologii religii, proponuję dynamiczne ujęcie tematu. Konfrontując
dane historyczne, teoretyczne z empirycznymi, wprowadzam do opisu kategorii
,zmiennotwałości’, rozumianą na podobieństwo historycznej struktury długiego trwania,
nośnika religioznawczej idei prymarnej. Przedstawione w jej perspektywie składowe
religijności ludowej nie stanowią przykładu udanej skansenizacji, lecz okazują się stale (choć
w różnym stopniu) obecnymi formami kontaktu człowieka ze sferą sacrum. Pielgrzymowanie
do sanktuariów i ich rozwój, kult świętych osób i przedmiotów oraz występowanie
rejestrowanych współczesnie zdarzeń cudownych wykraczają poza stwierdzenie prostej
restytucji tradycyjnych wzorców. Elementy religijności ludowej nie tylko przetrwały, ale
ewoluują, włączając w swoją strukturę elementy nowe towarzyszące zmianom społeczno-
kulturowym i cywilizacyjnym. Praca ilustruje i omawia zespół tych zjawisk i procesów
w odniesieniu do wybranych przykładów obiektów kultu w obrębie współczesnego polskiego
katolicyzmu.

Pojęcie religijności ludowej, którym operuję (zamiennie z pobornością ludową), ma
charakter dwuwymiarowy: węższy – kulturowy i szerszy – funkcjonalny. W pierwszym
mieszkańców społeczności lokalnych współtworzyła ich agrocentryczny system

aksjonarny (w okresie od późnego średniowiecza do współczesności). W drugim przypadku religijność ludowa, choć dobrze umiejscowiona i zdiagnozowana w kulturze meszkańców wsi, nie ogranicza się bynajmniej do jej kulturowych ram. Poszerzona perspektywa przedstawia ją jako wyodrębniony nurt pobożności katolickiej obecnej w różnym środowisku i czasie (Zainteresowanie tak ujętym tematem już przed laty zajmowało badaczy wyróżniających w związku z tym „religijność ludową” i „katolicyzm ludowy”). Wazny (i ważki) dla rozważań antropologicznych temat religijności ludowej przybiera w rozprawie wielowymiarową postać. Stanem wyjściowym, zapewniającym osiowy porządek narracji, jest powyższy dwupodział. Do celowo jednak opis przynosi bogatszy sposób odczytu. Religijność ludowa to rzeczywistość: historyczna i funkcjonalna, ale też wyłaniająca się w toku prowadzonych badań i ta świeżo konceptualizowana w rozprawie. Różnorodność znaczeniowa tych porządków czyni zasadnym pytanie o adekwatność posługiwania się wspólnym terminem. Kwestie te należą do znanych autorowi, ale nie angażujących go nadmiernie specjalistycznych dysput. Ścisłe oddzielenie od siebie płaszczyzn, na których daje się obserwować występowanie elementów kojarzonych z religijnością ludową, może stanowić tyleż o naukowej precyzji analizy, co o redukcjonistycznym spojrzeniu na ten temat.

Powojenna strategia duszpasterska Kościoła katolickiego w Polsce, doceniająca m.in.: maryjność, mirakularność, obrzędowość zbiorową, zagwarantowała religijność/pobożności ludowej długie trwanie (w ujęciu Breudelowskim). Sceptycyzm i racjonalizm, pod wpływem których dokonywano (także w środowiskach kościelnych) fatalistycznych analiz dotyczących zaniku religijności ludowej, zostały skonfrontowane z faktami świadczącymi o jej obecności. Formy pobożności identyfikowane z masową, chłopską religijnością, pozornie nienowoczesne i mało atrakcyjne, zamiast spadku wykazują stabilność, a w niektórych miejscach przejawiają tendencję wzrostową. Zyskujące popularność przejawy pobożności, uchodzące za relikty po starszym pokoleniu, takie jak pielgrzymowanie do miejsc świętych, kult świętych i silna recepcja zjawisk uchodzących za nadprzyrodzone, kazały zrewidować dotychczasowe poglądy na temat zaniku pewnych aspektów kultury ludowej, takich jak pobożność. Potwierdziła ona swą popularność, a jej ortodoksyjne i nieortodoksyjne manifestacje stały się obiektem zainteresowania zarówno ze strony Kościoła, jak i badaczy – antropologów kultury, etnografów i folklorystów (Zob. m. in. A. Zieliński, *Na strazy wiary prawdziwej. Zjawiska ludowe w polskim katolicyzmie ludowym*, Kraków 2004; H. Czachowski, *Cuda, wizjonerzy i pielgrzymi. Studium religijności mirakularnej końca XX wieku w Polsce*, Warszawa 2003).

W części pierwszej, bazując na literaturze przedmiotu, krytycznie omawiam utrwalone w nauce stanowiska dotyczące kultury i religijności ludowej. Następnie przedstawiam zagadnienia pielgrzymowania w kontekście judeochrześcijaństwa, religijności ludowej oraz podrozowania i współczesnej turystyki religijnej. W dalszej kolejności dokonuję namysłu nad statusem i znaczeniem miejsc świętych oraz związanych z nimi zdarzeń cudownych. Z kolei narracja części drugiej w znacznej mierze opiera się na wynikach własnych badań terenowych z wybranych miejsc kultu. Obejmują one zarówno fragmenty przeprowadzonych rozmów, jak

badanych przypadków. Praca składa się z trzech rozdziałów, ponadto zawiera dwa aneksy i bibliografię. Integralną częścią monografii są również fotografie (w większości dokumentujące badania terenowe). Układ rozprawy odzwierciedla przyjętą przez mnie metodologię: od zajęcia stanowiska w kwestiach teoretycznych do ukazania rezultatów własnych badań i zdobytych materiałów empirycznych. Rozprawę tworzą dwie wyróżniające się (choć niewyróżnione literalnie) części: teoretyczna i analityczna. Związek obu ujawnia się na poziomach strukturalnym i tematycznym pracy. Opinie badaczy lub zainspirowane nimi refleksje własne dotyczące obecności sacrum w historii i kulturze, stanowią to porównawcze dla wyników badań terenowych egzemplifikujących współczesne przejawy religijności ludowej. W ten sposób historia i antropologia kultury prowadzą do etnologicznych analiz

Wyniki

Dla przedstawienia tak zarysowanej drogi religijności ludowej wprowadzam kategorię „zmiennotwałości”. Wybrane do opisu ośrodki kultu stanowią do niedawna obiekty służące lokalnym społecznościom w realizacji ich zwycajanych potrzeb religijnych. Wciąż pełniąc te podstawowe funkcje, kościoły w Sokółce, Strachocinie i Legnicy oraz kaplica na Siwówce w Stryszawie, zyskały szerszy zakres oddziaływania i stały się przestrzeniami wyróżnionymi – świętymi przez zintensyfikowane oddziaływanie czynnika nadprzyrodzonego (na temat antropologii miejsc świętych pisali m. in.: Roger Callois, Mircea Eliade, Gerardusa van der Leuw, Rudolf Otto, z których ustaleń korzystam). Siwówka, górskie osiedle wsi Stryszawa, w osobie pochodzącej stamtąd mistyczki Kuneundy Siwiec, zyskała status (nieoficjalnie jeszcze, bo związany z toczącym się procesem beatyfikacyjnym) lokalnej „terra sancta”. Kościół parafialny w Strachocinie po serii niezwykłych, nawet w ocenie strony katolickiej, objawień awansował do rangi sanktuarium świętego Andrzeja Boboli. Medianie nagłośnione wydarzenia z Sokółki i Legnicy uczyniły z nich osobliwe repliki włoskiego Lanciaño, najśmielszego bodaj miejsca cudu eucharystycznego na świecie.

tez świadectwa i informacje pozyskane w trakcie kwerend w archiwach prywatnych i parafialnych, a także fotografie archiwalne i współczesne.

Retrospektywne przywołanie tematu w rozdziale pierwszym zatytułowanym *Obrazy kultury i religijności ludowej w historii polskiej myśli etnologicznej*, wyraża moją dezaprobatę wobec ujęć przypisujących ludowej mentalności bezrefleksyjność i emocjonalizm zbiorowych doświadczeń religijnych. Dystansuję się wobec interpretacji upatrujących w wierzeniach ludowych niespójnego konglomeratu wyobrażeń i praktyk uważanych za niezmiennie i archaiczne. Etnologiczne sposoby uprzedmiotowienia religijności ludowej jako ahistorycznej lub skrywanej depozyt przedhistorycznych przekonań, ujmują, moim zdaniem, mechanizmy mityzacji działające w narracjach naukowych. Wydedukować można następujące ich przychyty: nadmierne wartościowanie indywidualistycznych relacji z sacrum, modernistyczne uniwersalizowane racjonalności odwołujące się do uznanych kanonów logiki, a także pochodne scjentyzmu (niektóre z nich analizowały m.in. Izabella Bukraba-Rylska i Magdalena Zowczak).

Etnologiczne posilkowanie się eurocentrycznymi schematami konceptualizacyjnymi stygmatyzowało zdolności intelektualne i specyficzną postawę religijnych „ludzi prostych” (określenie Norberta Schindlera). W moim przekonaniu ocenianie ich w kategoriach emocjonalnych afektów i irracjonalizmu magicznego stanowiło nieupoważnioną heurystykę. W dyskursie etnologicznym funkcjonowały dwie charakterystyki mieszkająca wsi. „Obcego”, zacołanego i owładniętego magią chłopca, lub włościanina kultuwującego wzniosłe wartości uciskanego narodu. Suggestywny język opisu i siła wyrazu prac polskich etnografów (którym udało się osiągnąć charakterystyczny przez Clifforda Geertza efekt przeniknięcia bądź bycia przenikniętym przez inną formę życia), zaważyły na popularności tych stereotypów, (wygrzywających, jak to stwierdził Czesław Miłosz, z rzeczywistością). Mój krytycyzm wobec części etnologicznych sposobów prezentacji tematu znalazł swój wyraz również w sposobie konstrukcji rozdziału pierwszego. Jego kłanną kompozycyjną są bowiem podrozdziały: *Etnologia wobec kultury i religijności ludowej oraz Kultura i religijność ludowa wobec etnologii*.

Drugi rozdział, pt. *Obrazy religijności ludowej w historii kultury. Święte drogi, święte miejsca, święte wydarzenia*, poświęceniłem symbolice miejsc świętych, zwłaszcza znaczeniom nadającym okresione wartości sakralne miejscom kultu, drogom, którym przemierzają pielgrzymi. Czerpiąc z bogatego zasobu gotowych opracowań, przywołałem najważniejsze ustalenia z dziedziny antropologii przestżeni i ludowego wizerunku miejsc sakralnych w tradycji chrześcijańskiej (tematyką tą zajmowali się m. in.: Henry Branthomme, Jean

Chélim, John Fade, Martin Robinson Victor i Edith Turner). Dokonałem także analizy

pojmowania zdarzeń cudownych i określiłem ich rolę w życiu religijnym, uwzględniając kontekst ludowy (co czynił przede mną m. in.: Edward Ciupak, Jacek Ołędzi, Marian

Rusecki).

Pielgrzymowanie uznatem za wyjątkowo trwałą formę pobożności utosamianą

związszczą z religijnością ludową (zagadnieniem tym na gruncie polskim zajmowali się m. in.

Jan Perszon, Kamilla Baraniecka-Olszewska, Katarzyna Marciniak). Wieloaspektowa analiza

pamięctwa stanowi lejmotyw całego rozdziału umożliwiający przyjęcie się zagadnieniu

w jego historycznej genezie i uwarunkowaniach. Refleksja nad pielgrzymowaniem jest też

zabiegiem „operacyjnym” – skondensowanym wykładnikiem pobożności ludowej.

Przedstawiając fenomen pielgrzymowania i odnosząc go do „zmiennotwałości” religijności

ludowej, ukazuje różnicę między pielgrzymowaniem a współczesną turystyką religijną.

Analogicznie do przebiegu trasy każdej pielgrzymki kierunek narracji rozdziału wiedzie od

genezy i semantyki zjawiska do charakterystyki świętej przestrzeni i rozważań o cudzie.

Fragmentsy poświęcone statusowi i percepcji świętego miejsca oraz doświadczenia cudu mają

charakter produktywny wobec zasygnalizowanych w temacie pracy nowych (wybranych)

miejsce kultu we współczesnej Polsce.

W rozdziale trzecim – *Nowe miejsca kultu religijnego i obrazy religijności ludowej we*

współczesnej Polsce (przykłady Strachociny, Stryszawy, Sokółki i Legnicy), charakteryzując

przejawy życia religijnego mieszkańców i pielgrzymów spotkanych w nowych ośrodkach

kultu. W oparciu o istniejące tradycje, zebrane materiały i przeprowadzone wywiady opisuję

kult świętego Andrzeja Boboli w Strachocinie (woj. podkarpackie) i podlegającą „ludowej

kanonizacji” Kuneundy Siwec ze Stryszawy (woj. małopolskie). Informacje pozyskane od

mieszkańców, pielgrzymów i turystów, a także relacje z egodokumentów obrazują

różnorodność ludzkich reakcji wobec sacrum. Ponadto przedstawiają skutki, jakie wywiera

ono zarówno w wymiarze świadomościowym (badanych mieszkańców i osób przyjezdnych),

jak i krajobrazowym (badanych miejsc).

Następujący po analizie religijności związanej ze świętymi osobami podrozdział *Kult*

świętych przedmiotów zawiera refleksje na temat artefaktów, szczególnie relikwii. Omawiając

cudami słynące sanktuarium w Lanciano (Włochy), objaśniam się mitycznej genezy,

ajtiologii sankcjonującej zdarzenia, osoby i rzeczy w przekazie folkloru, w ludowej wizji

pochożenia niecodziennych zjawisk. Rozważania o włoskim cudzie stanowią pretekst dla

analizy cudu eucharystycznego, jaki miał miejsce w 2008 r. w Sokółce (woj. podlaskie).

Przedstawiam kontrowersje, jakie zrodziły się wokół tego zdarzenia. Analogiczna sytuacja

dotyczyła drugiego z analizowanych przez mnie miejsc – Legnicy (woj. dolnośląskie), w której w roku 2013 doszło do kolejnego cudownego wydarzenia, co również wywołało zbirowe poruszenie i wątpliwości w sprawie jego uznania. Zderzyły się poglądy laicko-naukowy i religijny, przy czym dla etnologa najciekawsze były postawy wyrażające typowe dla przeżyć numinotycznych wahania i ambivalencje świadków. Również powód, dla którego cud wydarzył się w tym akurat miejscu, ożywił znane badaczom ajtologie ludowe, wskrzesił mitakularną wrzliwość wiotnie waloryzującą miejscowy kościół, a także uruchomił procesy folklorotwórcze.

Dopełnieniem rozważań z rozdziału trzeciego są aneksy. Zawarłem w nich bogaty materiał źródłowy w formie historycznych relacji oraz transkrypcji współczesnych wypowiedzi pozyskanych w trakcie badań terenowych. Aneks I: *Święte historie. Rozmowy z wybranych, nowych miejsc kultu religijnego we współczesnej Polsce*, prezentuje niektóre wywiady, jakie przeprowadziłem z mieszkańcami (duchownymi i świeckimi), pielgrzymami oraz turystami przybywającymi do Strachociny, Stryszawy, Sokółki, Legnicy. Z kolei Aneks II: *Historia święta. Obraz Kunegundy Siwec w materiałach archiwalnych*, to dokonana w oparciu o archiwalne dokumenty i egodokumenty próba rekapitulacji historycznej prezentacji osoby i działalności Kunegundy Siwec ze Stryszawy.

W zakończeniu monografii wyrażam opinię na temat częściowej rewitalizacji struktur światopoglądów tradycyjnych z istniejącą w nich religią. Niegdyś istniała norma czy cecha dystyngtywna, jaką była religijność, przejawia się obecnie w postaci rozproszonej (nieświadomości), czy, jak to napisał Thomas Luckmann, niewidzialnej). W kontekście polskiej kultury jej podstawą pozostaje komponent katolickiej myśli i tradycyjnej pobożności. Ludowość w sposobie przeżywania relacji z sacrum ujawnia się cyklicznie, powszechnie, m.in. w momentach dorocznego świętowania. Okresowo natomiast daje się rejestrować w podejmowanych przez wiernych praktykach religijnych, takich jak stanowiące część moich rozważań, nawiedzanie miejsc świętych. Dostrzegane w analizie historycznej społeczne ugruntowanie religijności ludowej, bezpośrednio formy jej wyrazu i praktycznym pełnionych funkcji spotykają się współcześnie z zainteresowaniem ze strony wiernych i aprobatą hierarchii kościelnej. Fizyczność pielgrzymowania do konkretnych miejsc kultu, materialność przechowywanych tam substancji (ciał świętych i cudownych przedmiotów) oraz zmysłowo-emocjonalny kontakt z porządkiem nadprzyrodzonym dopisują kolejne karty dzieł religijności ludowej – religijności konkretnego

legnickie sanktuaria cudów eucharystycznych).
 Częstochowy), rozwija się równolegle do nawiedzin lokalnych sanktuariów (np. sokólskie czy tożsamość. Okazjonalny, mniej lub bardziej regularny pobyt w centrum (np. pielgrzymka do religijnych oraz pomniejszych arterii i punktów, które wspólnie modelują zbiorową duchowym wyróżnić można koegzystencję istotnych dla pamięci grupy (narodu) centrów procesualne ujęcie uwzględniające historię, stan aktualny i prognozę. W polskim ekosystemie Obserwacja i analiza cech oraz składników religijności ludowej umożliwiając jej miejsc kultu religijnego.

Egzystencjalne znaczenie tych form pobożności uwidacznia się m.in. w zaistnieniu nowych profili religijne zachowania Polaków oraz zewnętrzną opinię na temat Polski. Współczesną sferą kultu świętych postaci i przedmiotów, tak ważny w przeszłości, nadal uczestniczą w formach religijności masowej, w dalszym ciągu znaczą one Pomimo wieloaspektowych przeobrażeń struktury kultury wsi oraz trekkenyjskiego spadku znany z historii tzw. Kościół ludowy, współtworzą też aktualny krajobraz wiary Polaków. Pamięć i ruch sanktuarijny – ważne wykładniki tradycyjnej pobożności obrzędowej

Wykorzystanie

stopnia implikuje jej ateoretyczność, toteż rozstrzygnięcia nie mają charakteru ostatecznego. Procesów zachodzących w sferze. Aprioryczność kategorii świętości do pewnego Poprzez zasygnalizowanie różnic wątków wskazano możliwe sposoby interpretacji – *sacrum* oczywiste konteksty historyczne i antropologiczne nie stanowią determinant. Wierwieszplanowe. W zaproponowanym w monografii sposobie odczytu relacji człowiek z miejscami badań terenowych, chociaż w pracy wyraźnie obecne, to jednak nie są tematy dotyczące charakterystyki społeczno-historycznej i tożsamościowej, związanej kwestii nie sprzyja dogłębnej eksplikacji poszczególnych motywów. Dlatego np. zajmujące dobrze rozpoznane tematy etnologii. Wielowymiarowa panorama omawianych w rozprawie sensualizm religijny, domagałby się rozwinięcia. Stanowią jednak samodzielne i stosunkowo w pracy kategorii „zmiennotwałość”. Niektóre z poruszanych w pracy zagadnień, tj. np. transformacji lub kreacji tradycji (i tradycyjnej pobożności), a więc realizacji przywoływanej Analiza procesów zachodzących w sferze przynosi przykłady badań to rewitalizacji, bądź współczesne zjawiska z zakresu religijności ludowej uznysławiają złożoność tematu. Zarówno wykorzystana w pracy literatura, jak i omówione, zaobserwowane

Komentarz na temat konstrukcji analiz

Od momentu rozpoczęcia swojej działalności akademickiej podejmowałem refleksyjną antropologiczną związaną z kilkoma obszarami badawczymi. Do najważniejszych spośród nich należą: folklor, kultura ludowa, antropologia odmienności oraz antropologia religii. Realizowane w ich obrębie tematy charakteryzują się interdyscyplinarnością ujęcia. Klamerą spinającą większość wygłoszonych w Polsce i za granicą 23 referatów (8 na konferencjach międzynarodowych, 15 na konferencjach ogólnopolskich, zob. załącznik 4, cz. B1 – B3), a także napisanych w językach polskim i angielskim prac: artykułów, haseł, monografii i recenzji (47 po doktoracie, 9 przed doktoratem, zob. załącznik 3a, cz. A – D) są

5. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo - badawczych (artystycznych)

Statutowy charakter badanych nowych ośrodków kultu religijnego, generowany przez nie typ doswadczenia religijnego ujawniają zarówno typowe dla tradycyjnej pobożności skadniki, jak i ich modyfikacje. Zaden z badanych ośrodków nie stanowi przykładu kultu maryjnego. Ten zaś, nawet jeśli nie przynależy wyjącznie katolicyzmowi, ani nie reprezentuje całości kompleksu sanktuarijnego w Polsce, to w powaznym stopniu wpłynął na jego obraz. Nowe, wybrane do opisu miejsca charakteryzuje przede wszystkim patronat świętego/swiętej, czczonych w relikwiach (a nie, jak działo się to w przeszłości, w obrazach bądź figurach) oraz kult przedmiotów związanych z liturgią eucharystyczną (nie zaś z dorocznymi zyczeniami). Tryb pielgrzymowania, jak i wypowiedzi respondentów dotyczące reakcji wywołanych kontaktem ze świętym miejscem podkreślają znaczenie wymiaru subiektywnego. Autoreleksja i osobiste świadectwo poprzedzają bądź cenzurują skrypty spociecznych wyobrazeń. Ostatecznie treści zbiorowe zostają potwierdzone bądź wzmacnione jednostkowym lub przyczynem religijnym. Indywidualne procesy mentalne oraz reakcje motoryczne czy uczuciowe wydadają się współczesnie koniecznym skadnikiem swiatopoglądu, także w aspekcie relacji do sacrum. W nierniejszym stopniu co praktyki pobożnościowe czy eksponowane w miejscach świętych cuda spełniają dziś funkcje dowodowe i wiatroworze.

Praca poświęcona nowym miejscom kultu religijnego w Polsce stanowi nie tylko świadectwo współczesnej kondycji religijnej Polaków. Jako polemiczne studium dostarcza również materiału weryfikującego dotychczasowe poglądy na temat kresu kultury ludowej. Przedstawione w rozprawie dane mogą być wykorzystane zarówno w badaniach z zakresu etnologii i antropologii religii, jak i w refleksji teologicznej oraz w szeroko rozumianych badaniach regionalistycznych.

antropologiczne modułacje kategorii swój – obcy oraz relacja człowiek – sacrum w przestrzeni kultury. Eksplorowane przestrzenie badawcze stanowią nie tylko podstawę mojego naukowego dorobku (szczegółowo ukazanego w załączniku 4), ale i istotny wkład w dydaktykę (ocenianą wysoko przez przełożonych, jak i studentów). Prowadzone przeze mnie w kraju i za granicą zajęcia i powstaje pod moją opieką prace licencjackie (5) sfinalizowanych, 9 w trakcie realizacji) naznaczone są autorskim rysem (dokładne przedstawienie osiągnięć dydaktycznych zawiera załącznik 4).

Pierwszą pełniejszą egzemplifikacją moich zainteresowań skoncentrowanych wokół kulturowej odmienności była dysertacja doktorska oraz opublikowana na jej podstawie monografia *Mityczni obcy. Dzieci i starcy w polskiej kulturze ludowej przelomu XIX i XX wieku* (zrecenzowana przez Waldemara Kopyńskiego w „Roczniku Muzeum Wsi Mazowieckiej w Sierpcu”, t. 6, 2015). Praca stanowi interdyscyplinarną (związującą antropologiczno-historyczną) narrację o interpretowanej jako mityczna kultura ludowej i jej wybranych przedstawicielach – dzieciach i starcach. Poza etnohistoryczną rekonstrukcją przybliżającą warunki życia, status społeczny i ekonomiczny, a także kulturowe role, jakie pełnią dzieci i starcy, zaproponowałem w niej również krytyczną analizę przekazów pamfletnikarskich oraz oryginalną typologię tekstów ludowego folkloru uwypuklającą mityczny charakter – tytułową – obcość analizowanych w pracy postaci.

Swoje rozumienie tematyki specyfiki kultury ludowej (jej mityczności i mityzacji) rozijałem w ciągu kolejnych lat, czynnie uczestnicząc w międzynarodowych i ogólnopolskich konferencjach o różnym profilu: etnologicznym, filologicznym, historycznym, pedagogicznym (niektóre z wygłoszonych przeze mnie referatów to: *Sacrum mitycznego zespoenia w obrzaczach postaci niezwyklych: literacki motyw dzieto-starców* (Szamoty 2012); *Między naturą a kulturą. Dziecko na wsi polskiej końca wieku XIX i pocztku XX* (Cieszyn 2012); *Świat jako wartość w ludowej optyce* (Warszawa 2012); *Ofiary złego czasu i niezwykli pomocnicy w tekstach ludowego folkloru* (Kraków 2013); *Pierwsi ludzie w narracji folklorystycznej* (Toruń 2017). Współredagowałem również jeden z tematycznych numerów „Litteraria Copernicana” zatytułowany: *Dziecko i dzieciństwo w kulturze polskiej* (Toruń 2017).

Powyszą tematykę prezentowałem także w czasie seminarów doktoranckich i wykładów gościnnych prowadzonych za granicą. W ramach realizacji programów Erasmus oraz Erasmus plus, w latach 2013 i 2015, przebywałem w Czechach i w Irlandii. Umowa z Uniwersytem Karola obliowała mnie do omówienia następujących zagadnień: traditional thinking; mythical paradigm; category of the others; cases of strangers in folk culture. Z kolei

w trakcie pobytu na University College Cork wygłosiłem wykład: *The self and the other in Polish social life; The role and the position of children and elders in folk society; Figures of others/otherness in Polish local press* (zob. załącznik 4, cz. A).

Podjęmowane przeze mnie rozważania dotyczące odmienności i obcości w kulturze, dotyczą zarówno antropologii historycznej, jak i współczesnej. Zróżnicowanie to znajduje swój wyraz i w tematyce ogółu publikacji i w strukturze tekstów poszczególnych artykułów. Do publikacji wyrosłych z zainteresowania historyczną kulturą polską kulturą ludową można zaliczyć m. in.: *Mocarstwo słabych: o wartości starców w kulturze ludowej* (Poznań 2013); *Inny – ludowy obraz kobiety* (Wrocław 2015); *Zmiana i odmienność a zaraza w kontekście kultury i literatury ludowej* (Kraków 2016); *Folklorystyczne opisy początków świata i człowieka* (Poznań 2018); *Obcy* [hasło w:] *Słowniku polskiej bajki ludowej* (Toruń 2018). W dorobku z tego obszaru znajdują się także artykuły, w których wychodząc od etnohistorycznej genezy, docieram do zagadnień bliższych współczesności bądź całkiem bieżących. Należą do nich m.in.: *Symbolic migrations to the super West in Polish Pomeranian press from 1930s*. (Budapeszt 2015); *Prasowe wizerunki „obcych” na Pomorzu w II połowie lat 30. XX w.* (Warszawa 2015); *Mity amerykańskiego wroga w wybranych obrazach z prasy pomorskiej z lat 60. XX wieku* (Pułusk 2015); *Folk mystic: a narrative of a Polish highlander Cuneconde* (Tartu 2018). Wyrazem moich zainteresowań modalnością kategorii swój – obcy są również uczestnictwo w konferencjach: *Z ojczyzny do obczyzny. Doświadczenia uchodźstwa polskiego* (Toruń 2016); *Swoj – Obcy – Wróg w labiryntach kultur* (Warszawa 2018), oraz publikacje związane z tematyką migracyjną: *Musnięcie „obcego”* (Wrocław 2015); *Hinduska*

anamneza: o polskich uchodźcach w Indiach (Poznań 2017).

W okresie przed doktoratem moje zainteresowania odmiennością miały również swój pozateoretyczny wymiar. Jako pedagog resocjalizacyjny współpracowałem z wymiarem sprawiedliwości, pełniąc funkcję Kuratora Społecznego dla Dorosłych przy Sądzie Rejonowym w Toruniu. Ponadto pracowałem zawodowo w ognisku wychowawczym dla dzieci i młodzieży z wadliwą socjalizacją oraz w klubie środowiskowym.

Wiele naukowej uwagi poświęcam kategorii świętości. Ostatnim, spełnionym wyrazem tych zainteresowań, jest monografia: *Drogi i miejsca religijności ludowej...* W minionych latach brałem czynny udział w międzynarodowych konferencjach, w całości bądź częściowo, dedykowanych tematyce sacrum w kulturze. Należały do nich m. in.: *Wartości w świecie słowiańskim* (Warszawa 2012); *Chrześcijańskie dziedzictwo duchowe narodów słowiańskich. Język. Literatura. Kultura. Historia* (Supraśl 2015); *Święci i świętość w języku, literaturze i kulturze* (Olsztyn 2017). Swoje refleksje na temat świętości wyrażałem

m. in. w artykułach: *Zydowskie i chrześcijańskie doświadczenie obcości w perspektywie biblijnej: ujęcie antropologiczne* (Białystok 2016); *Stawanie się dzieckiem jako warunek świętości. „Dzieciństwo duchowe” w życiu Teresy Martin i Kunegundy Siwiec* (Szczecin 2017); *Ruch pustelnicy wczesnego chrześcijaństwa. Nie-ludzka mądrość, głupota czy zbiorowe szaleństwo?* (Toruń 2019). Tej tematyce poświęcone zostały również opublikowane w czasopiśmie naukowych moje recenzje: *Mitofaktyczna składnia pewnego sacrum* (recenzja książki o prawosławnej sekcje Muraszkowców; Wrocław 2012); *Obcy u siebie* (recenzja książki o sytuacji egipskich Koptów; Wrocław 2014) *Ocalala Reszta* (recenzja książki o sytuacji asyryjskich chrześcijan; Wrocław 2018).

Tematykę świętości (manifestacji sacrum w kulturze, sposobów percepcji i recepcji świętego) podejmowałem także w trakcie etnograficznych badań terenowych na Dolnym Śląsku i na Podlasiu oraz w Małopolsce (Część z nich została sfinansowana w ramach grantu dla młodych naukowców: *Geneza i rozwój nowych miejsc kultu religijnego we współczesnej Polsce na przykładzie miasta Sokółki, wsi Strachocina oraz wsi Stryszawa*, NH UMK nr 2137). Moje zainteresowanie tematyką sacrum w kulturze przybiera także charakter popularyzatorski i promujący naukę. W związku z czym parokrotnie byłem gościem ośrodków naukowych paneli dyskusyjnych, wydarzeń promocyjnych oraz audycji radiowych. W 2016 roku byłem ekspertem w dyskusji na temat świętości: *Świętowanie – magia i smaki*, zorganizowanej przez Wydział Nauk Historycznych UMK. W roku 2017 gościłem w audycji *Wolna i Demokratyczna* na antenie Radia PIK poświęconej Bożemu Narodzeniu. A w roku 2018 w trakcie *Dni otwartych* Wydziału Nauk Historycznych UMK wygłosiłem wykład: *Święta zjawa, albo choleryk w aureoli*.

W swojej praktyce badawczej uczestniczyłem w projektach Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego. W latach 2013-2016 byłem wykonawcą projektu: *Zmityzowane i wersje (nie-)etnicznych obcych w przedstawieniach wizualnych XX i XXI wieku. Analiza prasy i druków ulotnych*, realizowanego w ramach modułu badawczego 1.2 (nr rej. 0139/NPRH2/H12/81/2012), programu MNiSW pod nazwą „Narodowy Program Rozwoju Humanistyki”, pod kierownictwem dra hab. Dagnosława Demskiego, prof. IAE PAN. Projekt był realizowany we współpracy międzynarodowej z Instytutem Etnologii Czechskiej Akademii Nauk, Instytutem Etnologii Słowackiej Akademii Nauk, Instytutem Węgierskiej Akademii Nauk Estonskie Muzeum Literatury oraz Bułgarskiej Akademii Nauk. Wykorzystano w nim mało znany i rzadko stanowiący przedmiot etnologicznych dociekań – materiał prasowy. W oparciu o niego stworzony został swoisty katalog przedstawień obcych ukazujący zmiany, jakie zachodziły w sposobie ich prezentowania od II połowy XIX wieku do czasów

współczesnych. Zorganizowane w ramach projektu międzynarodowe konferencje i opracowane półroczne publikacje w języku angielskim, umożliwiły odbiorcom zapoznanie się z analizami naukowymi oraz z materiałem wizualnym dotyczącym obcych w prasie polskiej i zagranicznej. Będąc wykonawcą projektu, przeprowadziłem kwerendy historycznej prasy regionalnej (głównie dzienników pomorskich: „Słowo Pomorskie”, „Gazeta Pomorska”, „Gazeta Bydgoska”, „Kurier Bydgoski”, „Deutsche Rundschau in Polen”, „Gazeta Grudziądzka”, „Dziennik Kujawski”, „Goniec Nadwiślański”, „Wiadomości Kościeleńskie”, „Głos Grudziądzki”). Dokonałem selekcji i opracowania materiału źródłowego. Prace te stanowią podstawę referatów wygłoszonych przeze mnie na konferencjach w Estonii i w Bułgarii: *Symbolic migrations to the super West in Polish Pomeranian press from 1930s*. (Tartu 2014); *American snake in a socialist paradise. Myths of the American enemy in the selected pictures from the Pomeranian press of the 1960s*. (Sofia 2015). Pokosiem tego zaangażowania były też moje publikacje: *Symbolic migrations to the super West in Polish Pomeranian press from 1930s*. (Budapest 2015) oraz *Mity amerykańskiego wroga w wybranych obrazach z prasy pomorskiej z lat 60. XX wieku* (Pukusk 2015).

Drugim ministerialnym projektem, w którym uczestniczyłem jako wykonawca, był realizowany w latach 2015-2018 pod kierownictwem dr hab. Violetty Wróblewskiej, prof. UMK, w ramach modułu badawczego Tradycja 1a i 1b (nr rej. 1BH 15 0184 83), programu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wzszego pod nazwą „Narodowy Program Rozwoju Humanistyki”, *Słownik polskiej bajki ludowej*. W projekcie uczestniczyli badacze z waznych ośrodków naukowych w Polsce zajmujących się folklorem i kulturą ludową (Lublin, Toruń, Bydgoszcz). Zasadniczym celem projektu było stworzenie słownika (w formie papierowej i elektronicznej online, zob. bajka.umk.pl) zawierającego hasła składające się na syntetyczny obraz tradycyjnej polskiej bajki ludowej w ujęciu literaturoznawczym i kulturoznawczym. Dla realizacji zadań projektu podjęto współpracę z muzeami etnograficznymi – w Kolbuszowie, Krakowie, Rzeszowie, Toruniu, Warszawie, a także z archiwum Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego we Wrocławiu. Dzięki temu w trakcie redakcji hasel wykorzystano m. in. teksty niepublikowanych dotąd bajek ludowych. Zgodnie z zawartą umową wykonawcy projektu sporządziłem 13 przekrojowych hasel dla wszystkich występujących w *Słowniku* kategorii: 1. Badacze/Zbieracze bajek ludowych/Bajarze (*Berwiński Wincenty Ryszard, Karłowicz Jan Aleksander, Kolberg Henryk Oskar*); 2. Popularne motywy i wątki bajkowe: (*Dziecko, Obcy, Głupiec/Głupcy, Pustelnik, Sen, Starzec/Starucha, Zastawy*); 3. Teoria bajki – poetyka i antropologia (*Historyzm w bajce ludowej, Sacrum w bajce ludowej*); 4. Bajka ludowa a tradycja – hasła przekrojowe (*Bajka ludowa a Biblia*).

Obecnie w Katedrze Etnologii i Antropologii UMK prowadzimy działania zmierzające do realizacji własnego projektu w ramach „Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki”. Jego celem ma być opracowanie zgromadzonych w jednostce materiałów archiwalnych, określenie ich roli dla historii etnografii, a także częściowe ich udostępnienie zainteresowanym osobom. W razie pozytywnego zaopiniowania projektu jako członek Pracowni Studiów Lokalnych i Regionalnych przy Katedrze Etnologii i Antropologii Kulturowej UMK, zamierzam przeprowadzić krytyczną i porównawczą analizę źródeł dokumentujących wybrane aspekty folkloru Kujaw i Pomorza.

21.03.2019 Gromow Kuchnick